

γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχῆν, χάριτι καὶ φιλικῶς
 θρωπία τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πάσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσ-
 κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A et honor, et adoratio, eum ingenito ejus Patre, et
 sanctissimo, optimo et vivifico Spiritu, nunc, et
 semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΕΚ ΤΩΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΛΟΓΩΝ

ΤΩΝ

ΤΩΝ ΙΕΡΩΣ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ.

—

EX EJUSDEM SERMONIBUS

DE HIS

QUI SACRÆ INDULGENT QUIETUDINI.

—

Ἐρωτήσεις πρὸς αὐτόν.

Καλῶς ἐποίησας, Πάτερ, καὶ τοὺς τῶν ἀγίων περὶ
 τοῦ ζητήματός μοι λόγους προθέμενος. Σοῦ γὰρ
 ἀκούων λύοντός μοι τὰ διηπορημένα, ἐθαύμαζον μὲν
 τῆς ἀληθείας τὴ ἐμφανῆς· ἐκεῖνο δὲ μοι ὑπέσθηε
 τῆ διανοίᾳ, ὡς ἐπέπερ λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος· ὡς
 καὶ αὐτὸς εἶρηκας· μὴ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις,
 αὐτοῖς εἴη τις ἀντιλογία· ἐπεὶ δὲ τὴν διὰ τῶν Ἐργίων
 μαρτυρίαν μόνην ἔγνωσαν ἀναμφίλεκτον, καὶ
 τοὺς ἀγίους τὰ αὐτὰ σοὶ λέγοντας ἀκήκασα, οὐδὲν τοι-
 οὔτον ἔτι δέδοικα· ὁ γὰρ τούτοις μὴ πειθόμενος,
 πῶς ἂν αὐτὸς ἀξιόπιστος εἴη; πῶς δ' οὐκ ἂν ἀθετοίη
 τὸν τῶν ἀγίων Θεόν; Αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ λόγος πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τοὺς μετ' αὐτοῦς
 ἀγίους εἰρημένος, ὅτι· «Ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθε-
 τεῖ· ταυτὸν δ' εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Πῶς
 οὖν ἀποδεχθεῖη παρὰ τῶν ζητούντων τὴν ἀλήθειαν ὁ
 ἀντικείμενος τῆ ἀληθείᾳ; Διὸ παρακαλῶ σε, Πάτερ,
 ἀκοῦσαί μου καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον διεξιόντος, ὧν
 παρὰ τῶν διὰ βίου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετιόν-
 των ἀνδρῶν, ἀκήκασα ἐκεῖνων, καὶ εἰπεῖν μὲν μοι
 καὶ τι τῶν δοκούντων παρὰ σεαυτοῦ πρὸς ταῦτα·
 προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς τῶν ἀγίων περὶ τούτων δόξας.
 Λέγουσι γὰρ ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν, ἔνδον τοῦ σώματος
 σπεύδοντας, τὸν ἡμέτερον ἐμπερικλείειν νοῦν· ἔξω
 γὰρ τοῦ σώματος, φασὶ, μᾶλλον χρῆναι, παντὶ τρόπῳ
 τοῦτον ἐξωθεῖν· διὸ καὶ διασύρουσι σφόδρα τινὰς
 τῶν ἡμέτερων, κατ' αὐτῶν γράφοντες, ὡς τοῖς ἀρ-
 χαρίσις παραιναῶντας ἐφ' ἑαυτοῦς βλέπειν, καὶ διὰ
 τῆς ἀναπνοῆς εἰσω πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, φά-
 σκοντες μὴ κεχωρισμένον εἶναι τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν.
 Τὸν οὖν μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόοντα, πῶς ἂν αὐ-
 τοῖς εἰσω πέμποι τις; Φασὶ δὲ, καὶ τὴν θεῖαν χάριν

B

Quæstio ad illum.

Bene fecisti, Pater, sanctorum quærenti mihi ser-
 mones proponens. Nam te audiens mea dubia re-
 solventem, mirabar veritatis evidentiam. Mihi ta-
 men timor animum subierat ne, quia verbo verbum
 semper opponitur, ut ipse confessus es, sermoni-
 bus tuis aliquid rursus contradiceretur. Sed quoniam
 solum ex operibus testimonium scio indubium esse,
 et sanctos eadem ac te dicentes audiivi, jam nihil
 hujusmodi metuo. Qui enim hos non credit, quomodo
 ipse dignus fide esset? Nonne spernit sancto-
 rum Deum? Hic enim ad apostolos, et per eos
 ad posteriores eis sanctos dixit: « Qui vos spernit
 me spernit⁸⁹; » vel, quod idem est, ipsam ve-
 ritatem. Quomodo ergo reciperetur a veritatem
 quærentibus qui contradicit veritati? Ideo pre-
 cor te, Pater, ut audias me singula percur-
 rentem alia quæ audiivi a viris illis qui vitam in
 ethnica disciplina peragunt, utque mihi dicas quid
 ista videantur et addas sanctorum de his sententias.
 Nam dicunt nos male facere intra corpus studendo
 nostram includere mentem: siquidem extra corpus,
 inquit, potius oportet eam omni modo expellere.
 Itaque quosdam nostrorum acriter dilacerant et
 scriptis arguunt suadere incipientibus ut in seipsos
 inspiciant, et per respirationem intromittant suam
 mentem, dicentes non separatam esse mentem ab
 anima: non separatam igitur, sed adonatum, quo-
 modo quis intro mitteret? Eos etiam accusant tan-
 quam dicentes divinam gratiam per nares introducei.
 Sed scio ego hæc ab illis calumniose asseri (nam a
 nullo nostrorum audiivi talia), et proinde hæc quo-
 que ad te: idem enim est ea quæ non

⁸⁹ Luc. x, 16

sunt contra homines excogitare, et ea quæ sunt A
maligne interpretari. Tu vero doce me, Pater, cur
intromittere omni cura studeamus, nec malum cogi-
temus in corpore mentem includere.

αὐτῶν ἐστὶ, τὰ τε μὴ ὄντα κατ' ἀνθρώπων πλάττειν, καὶ τὰ ὄντα κακουργεῖν. Ὡς δὲ διδάξόν με,
Πάτερ, πῶς εἴσω πέμπειν σπουδῇ πάσῃ προαιρούμεθα, καὶ μὴ κακὸν οἰόμεθα, τῷ σώματι τὸν νοῦν
ἐμπερικλείειν.

*Responsio. Volentibus quieti se applicare, inutile
non est conari intra corpus continere mentem
suam.*

Frater, nonne audis Apostolum dicentem :
« Membra nostra templum sunt Spiritus sancti qui
in nobis est⁹⁰ ? » Et iterum : « Nos sumus templum
Dei vivi, sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo
in illis, et inambulabo inter eos, et ero illo- B
rum Deus⁹¹. » Quod ergo domus meruit esse
Dei, quis sapiens dedignabitur mentis suæ ha-
bitaculum? Et cur Deus in principio inclusit
corpore animum? Ergo et ipse male fecit. Hu-
jusmodi sermones, frater, assimila hæreticis,
qui contendunt corpus esse malum et mali princi-
pii opus. Nos autem in corporalibus quidem cogita-
tionibus inesse mentem, malum arbitramur : in
corpore vero esse, non malum, quia nec corpus
malum est. Itaque cum David unusquisque conse-
crantium Deo vitam clamat ad Deum : « Sitivit in
te anima mea : quam multipliciter tibi caro mea⁹². »
Et : « Cor meum et caro mea exsultaverunt in
Deum vivum⁹³. » Et cum Isaia : « Venter meus C
quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum⁹⁴ »
æreum quem instaurasti. Et : « Propter timorem
tuum, Domine, in ventre suscepimus spiritum salu-
taris tui. » Cui confidentes non cademus, sed ca-
dent qui de terra loquuntur, et terrestria esse
mentuntur cælestia dicendi et vivendi genera.
Mortem quidem Apostolus vocat corpus, dicens,
« Quis me liberabit de corpore mortis hujus⁹⁵ ? »
At loquitur de materiali et corporali cogitatione,
quæ formam corporis vere habet ; unde cum spiri-
tuali et divina eam conferens, merito corpus appel-
lavit, non tamen simpliciter corpus, sed mortem
corporis ; idque paulo supra clarius ostendit, quia
non carnem incusat, sed superingressum ex trans-
gressione peccatum : « Venundatus sum, inquit, D
sub peccato⁹⁶ ; » qui porro venundatus est,
non est natura servus. Et iterum : « Scio quia non
habitat in me, hoc est in carne mea, bonum⁹⁷. »
Ut vides, non carnem, sed quod habitat in ea dicit
malum. Hanc igitur legem quæ est in membris no-
stris, et repugnat legi mentis nostræ⁹⁸, inhabitare
in corpore nostro, est malum, non vero mentem
nostram. Propterea nos pugnantes illam legem
peccati, expellimus eam a corpore, et huic præsi-
dem induciamus animum, per quem legem damus
cuique animæ facultati, et cuique membrorum
corporis congruentem : Et quidem sensibus præseri-

δικὰ τῶν μυκτηρίων εἰσοικίζειν λέγειν. Ἄλλ' εἰδὼς ἐγὼ
συκοφαντικῶς τοῦτο λέγοντας αὐτοὺς (πρὸ οὐδενὸς
γὰρ τοῦτ' ἤκουσα τῶν ἡμετέρων), ἐκ τοῦτου καὶ τοῖς
ἄλλοις ὑπανόησα κακούργως ἐπιτίθεσθαι· τῶν γὰρ

Ἀπόκρισις, ὅτι τοῖς προσηρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ
προσέχειν ἑαυτοῖς, οὐκ ἀσυντελέες ἐνδοῦ τοῦ
σώματος πειρᾶσθαι κατέχειν τὸν οἰκεῖον νοῦν.

Ἀδελφὲ, οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος,
ὅτι « Τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου
Πνεύματος ἐστὶ· » καὶ πάλιν, ὅτι « Οἶκος τοῦ
Θεοῦ ἡμῶν ἐσμεν· » ἢ ὡς καὶ ὁ Θεὸς λέγει, ὅτι
« Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσο-
μαι αὐτῶν Θεός ; » Ὁ τοίνυν οἰκητήριον πέφυκε
γίνεσθαι Θεοῦ, πῶς ἂν ἀναξιοπαθῆσαι τις νοῦν ἔχων,
ἐνοικίσει τὸν οἰκεῖον νοῦν αὐτοῦ ; Πῶς δὲ καὶ ὁ Θεός
τὴν ἀρχὴν ἐνώκησε τῷ σώματι τὸν νοῦν ; Ὡς καὶ αὐ-
τοῦ κακῶς ἐποίησε τοὺς τοιοῦτους λόγους, ἀδελφὲ,
τοῖς αἰρετικοῖς ἀρμόσει λέγειν, οἱ πονηρὸν καὶ τοῦ
πονηροῦ πλάσμα τὸ σῶμα λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐν τοῖς
σωματικοῖς φρονήμασιν εἶναι τὸν νοῦν οἰόμεθα κα-
κόν· ἐν τῷ σώματι δὲ οὐχὶ κακόν, ἐπεὶ μηδὲ τὸ σῶμα
πονηρὸν. Διὸ μετὰ τοῦ Δαβὶδ, τῶν διὰ βίου τῷ Θεῷ
προσανεχόντων ἕκαστος βροῦ πρὸς τὸν Θεόν· « Ἐδί-
ψασέ με ἡ ψυχὴ μου· ποσαπλῶς σοὶ ἡ σὰρξ μου,
καὶ ἡ καρδία μου, καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ
Θεοῦ ζώντα ! » καὶ μετὰ τοῦ Ἠσαΐου· « Ἡ κοιτιὰ μου
ἤχησε ὡς κιθάρα, καὶ τὰ ἐντὸς μου ὡσεὶ ταίχος χαλ-
κοῦν, ὃ ἐνεκαίνισας· » καὶ, « Διὰ τὸν φόβον σου,
Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλόθισα πνεῦμα Σωτηρίου σου· »
ᾧ θαρρόντες οὐ πεσοῦμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἀπὸ
τῆς γῆς φωκοῦντες, καὶ ὡς γῆνιον τῶν ἐπουρανίων
ρήμάτων, καὶ πολιτειῶν καταψευδόμενοι. Εἰ γὰρ
καὶ ὁ Ἀπόστολος θάνατον τὸ σῶμα λέγει· « Τίς
γὰρ με, φησὶ, ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου
τούτου, » ἀλλ' ὡς τοῦ προσούλου καὶ σωματικοῦ φρο-
νήματος, σωματικῶδες ὄντος ἀτεχνῶς. Διὸ πρὸς τὸ
πνευματικὸν καὶ θεῖον παραβάλλον τοῦτο, σῶμα δι-
καίως ἐκάλεσε· καὶ οὐχ ἀπλῶς σῶμα, ἀλλὰ θάνατον
σώματος· καὶ τοῦτο μικρὸν ἀνωτέρω τρανότερον δη-
λῶν, ὡς οὐχὶ τὴν σὰρκα αἰτιάται, ἀλλὰ τὴν ἐπεισ-
ελθοῦσαν ἀμαρτηρικὴν ὁρμὴν ἐκ παραβάσεως,
« Πεπραμένος, φησὶν, εἰμι ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν· » ὁ πε-
πραμένος δὲ, οὐ φύσει δοῦλος. « Καὶ πάλιν· Οἶδα
ὅτι οὐκ οἰκᾷ ἐν ἐμοί, τούτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου,
ἀγαθόν. » Ὁρᾷ· ὅτι οὐ τὴν σὰρκα, ἀλλὰ τὸ ἐνοικ-
κοῦν αὐτῇ φησὶ κακόν· τοῦτον τοίνυν τὸν ὄντα ἐν
τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, καὶ τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς ἀντι-
στρατευόμενον νόμον, ἐνοικεῖν τῷ σώματι κακόν,
ἀλλ' οὐχὶ τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἀντιπαρατατιό-
μενοι τούτῳ τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, ἐξοικίζομεν
αὐτὸν τοῦ σώματος, καὶ ἐνοικίζομεν τὴν ἐπισκοπὴν
τοῦ νοῦ· καὶ νομοθετοῦμεν δι' αὐτῆς, ἐκάστη τε δυ-
νάμει τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς τοῦ σώματος μέλεσιν,

⁹⁰ 1 Cor. vi, 19. ⁹¹ II Cor. vi, 16. ⁹² Psal. lxxii, 2.
vii, 24. ⁹³ Ibid. 14. ⁹⁴ Ibid. 18. ⁹⁵ Ibid. 25.

⁹⁶ Psal. lxxviii, 5. ⁹⁷ Isa. xvi, 11. ⁹⁸ Rom.

ἐκάστην τὸ προσήκον· ταῖς μὲν αἰσθήσεων, ὧν τε καὶ ἐφ' ἑσὸν ἐστὶν ἀντιληπτέον· τὸ ἔργον δὲ τοῦ νόμου, τοῦτο προσαγορεύεται ἐγκράτεια· τῷ δὲ παθητικῷ μέρει τῆς ψυχῆς, τὴν ἀρίστην ἐμποιοῦμεν ἕξιν. Ἀγάπη δ' ἔσχεν αὕτη τὴν ἐπωνυμίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ λογιστικόν, διὰ τοῦτου βελτιοῦμεν, ἀποπομπόμενοι πᾶν ὅτι προσίσταται τῇ διανοίᾳ, πρὸς τὴν εἰς Θεὸν ἀνάγευσιν. Καλοῦμεν δὲ τοῦτ' ἐν τῷ νόμῳ τοῦτου, νῆψιν. Ἐγκρατεία δὲ τις τὸ σῶμα καθάρας ἑαυτοῦ, θυμὸν τε καὶ ἐπιθυμίαν ἀφορμὴν ἀρετῶν δι' ἀγάπης θείας ποιησάμενος, καὶ νοῦν ἀπειλικρινημένον δι' εὐχῆς παραστήσας τῷ Θεῷ, κτῆσαι καὶ ὄρα ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπηγγελμένην χάριν τοῖς καθαρμομένοις τὴν καρδίαν· καὶ τότε ἂν δυναθῆι μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι « Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκοτεινῶν φῶς λάμψαι, ὡς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἐχομεν δὲ, φησὶ, τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι, τοῖς σώμασιν· εἰ τὸν νοῦν ἡμῶν αὐτῶν ἐνδον τοῦ σώματος καθέξομεν, ἀναξίως τῆς μεγαλοφυίας πράξομεν τοῦ νοῦ; Καὶ τίς ἂν τοῦτ' εἴποι, μὴ ὅτι πνευματικὸς, ἀλλὰ καὶ νοῦν γεγυμνωμένον θείας χάριτος, ἀνθρώπου ὃ ὅμοιος ἔχων; Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ἐστὶ πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ, χρῆται δ' ὡς ὄργανῳ, τῷ ζῆν κατ' αὐτὴν πεφυκότι σώματι, τισιν ὡς ὄργανοις χρωμένῃ ἐνεργεῖ ἡ δύναμις αὐτῆς; αὕτη, ἣν καλοῦμεν νοῦν· καὶ ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ποθ' ὑπέβλησεν, οὐδ' ἐπὶ τοῖς ὕψισιν, οὐτ' ἐν ταῖς βλεφάροις, οὐδὲ μνηστῆρσιν ἐν τοῖς μυκτῆρσιν, ἢ τοῖς χείλεσιν, ἐνφωτισμένην εἶναι τὴν διάνοιαν· ἐντὸς δ' ἡμῶν ἐναῖναι, πᾶσιν αὕτη συνδοκεῖ. Διηνέχθησαν δὲ τινες, τίνι τριπλῶς ὄργανῳ χρῆται τῷ ἐντὸς. Οἱ μὲν γὰρ, ὡς ἐπ' ἀκρόπολει τινί, τῷ ἐγκεφάλῳ ταύτην ἐνιδρύουσιν· αἱ δὲ ἐκ τῆς καρδίας τὸ μεταίτατον, καὶ τὸ κατ' αὐτὸ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ἀπειλικρινημένον, ὄχημα διδῶσιν αὐτῇ. Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοί, εἰ καὶ μήτε ἐνδον ὡς ἐν ἀγγελίῳ, καὶ γὰρ ἀπώματον, μήτε ἔξω, καὶ γὰρ οὐνημμένον, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ ὡς ἐν ὄργανῳ, τὸ λογιστικὸν ἡμῶν εἶναι ἐπιστάμεθ' ἀκριβῶς· οὐ παρ' ἀνθρώπου τοῦτο διδαχθέντες, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸν ἄνθρωπον, ὡς φησὶ ἐν Εὐαγγελίοις, ὅπως « Οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, φησὶν, οἱ λογισμοί. » Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Μακάριος· Ἡ καρδία, φησὶν, ἡγεμονεύει ὅλων τοῦ ὄργανου· καὶ ἐπὶ πάντων κενώσῃ τὰς νομὰς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν, καὶ τῶν μελῶν· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς, καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν ἡ καρδία ἡμῶν ἐστὶ τὸ τοῦ λογισμοῦ ταμεῖον, καὶ πρῶτον σαρκικὸν ὄργανον λογιστικόν. Τὸ τοίνυν λογιστικὸν ἡμῶν ἐν ὀκριβῆι νῆψει σπεύδοντες ἐπισκέπτεσθαι καὶ εἰσθεοῦν, τίνι ἄλλῳ ἐπισκεψάμεθα, εἰ μὴ τὸν ἐκκεχυμένον διὰ τῶν αἰσθήσεων νοῦν ἡμῶν ἔξωθεν συναγαγόντες, πρὸς τὰ ἐντὸς ἐπαναχάγομεν, καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν καρδίαν, τὸ τῶν λογισμῶν

A bimus quid et quantum apprehendere debeant, et hoc opus legis vocatur temperantia; parti autem animæ affectibili optimum inferimus habitum, qui amor nuncupatur; viam denique rationalem hac lege melioramus, rejicientes quodcumque intellectui obstat quominus ad Deum ascendat, et hanc illius legis partem appellamus vigilantiam.

Temperantia porro qui corpus suum purgat, iramque et concupiscentiam in virtutum fomitem divina charitate convertit, et intellectum oratione mundatum Deo offert, ille potitur et videt in seipso gratiam mundis corde promissam, et tunc potest dicere cum Paulo⁹⁶: « Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, » id est in corporibus. S ergo ipsam mentem nostram intra corpus tenebimus, num quid faciemus sublimi mentis dignitate indignam? Qui hoc diceret, haud solum non esset spiritualis, sed animum gratia divina, imo et humana nudatum haberet.

Cum autem una res sit multis pollens facultatibus anima nostra, et velut instrumento utatur corpore quod vivificat, quænam ut organa ad operationem adhibet illa ejus potentia, quam vocamus intellectum. Etenim nemo unquam suspicatus est in unguibus, aut in pupillis, nec etiam in naribus aut in labiis inhabitare intelligentiam; eam vero intra nos esse omnes consentiunt, sed quidam disputant quo interiori utatur organo. Alii enim eam velut in arce quadam in cerebro ponunt; alii vero partem ventris medianam, et quod est in eo ab animali spiritu purum, ut sedem ei assignant. Nos autem ipsi, ne intus velut in vase, quia est spiritualis, nec foris, quia est unita, sed in corde quasi in organo mentem esse nostram certo novimus, non ab homine id edocti, sed ab ipso creatore hominis dicente in Evangelio! : « Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; de corde enim, inquit, exeunt cogitationes. » Sic etiam magnus Macarius : « Cor, ait, regit totum organum, et, si habenas cordis teneat charitas, regnat in cunctis cogitationibus et membris : hic enim intellectus et omnes sunt animæ cogitationes. » Cor igitur nostrum est rationis sedes, et primum carnale mentis organum.

Proinde mentem nostram diligenti studentes vigilantia examinare ac regere, quo modo discutiamus, nisi intellectum nostrum ad exteriora sensibus diffusum recolligentes, ad interiora redaxerimus, ut ad ipsum cor illud, quod est cogitationum thesaurus? Propterea dignus suo nomine Macarius, post verba paulo superius allata, dicit : « Illic igitur oportet intueri, an inscripserit gratia leges Spiritus. » Illic, ubi? in principe organo, in cha-

⁹⁶ In Cor. iv, 6, 7. ¹ Matth. xv, 11, 19.

ritatis throno, ubi intellectus et omnes sunt cordis A cogitationes, in corde videlicet.

Cernis quomodo penitus sit necesse ut qui volunt in quiete sibi met attendere, reducant et includant intra corpus mentem, ac præsertim intra illud quod est maxime intimum in corpore corpus, quod nempe cor nuncupatur. Quod si, juxta Psalmistam ², « Omnis gloria filiae regis ab intus, » quomodo nos illam foris quarramus? Et si, juxta Apostolum ³, « Misit Deus Spiritum suum in cordibus nostris clamantem: Abba, Pater, » cur non et nos in cordibus nostris cum Spiritu precabimur? Si adhuc, ut ait prophetarum et apostolorum Dominus ⁴, « Regnum cælorum intra nos est, » nonne extra regnum cælorum est qui ex intima sui parte intellectum expellere diligenter studet? « Cor nostrum, ait Salomon ⁵, inquirat scientiam, » quam idem intelligibilem et divinam appellavit. Et ad hanc Patres cunctos exhortantes, « Intellectus, inquit, perfecte spiritualis spirituali induitur scientia; quam in nobis, licet in nobis non sit, querere ne desinamus. »

Vides, si quis peccato resistere velit, et virtutem consequi, ac boni certaminis bravium, vel potius virtutis bravii pignus, nempe sensum spirituales invenire, intra suum corpus et in seipsum mentem reducat necesse est. Sed mentem, non dico extra corporeas cogitationes, sed extra ipsum corpus educere, ut illic spiritualibus gaudeat contemplationibus, hoc est summum ethnici erroris, C et omnis malæ doctrinæ fons atque radix, dæmonium inventum ac documentum, ignorantiae mater et insanitiæ filia. Ideo qui loquuntur ex dæmonum instinctu, ex seipsis excedunt, ne id quidem intelligentes quod dicunt. Nos vero non solum intra corpus et cor, sed et intra seipsam reducimus mentem.

Respondeant igitur qui dicunt hanc non esse distinctam, sed unitam animæ, quomodo quis intra se mentem reflectat. Ignorant, ut videtur, aliam esse mentis essentiam, et aliam ejus operationem. Vel potius id scientes, deceptoribus ultro sese addiderunt, e verborum consimilitudine captivulas eruentes; qui enim ex dialectica ad contradictiones exacuuntur, juxta magnum Basilium, rejiciunt spiritualis doctrinæ simplicitatem, et everunt vim veritatis, ei opponendo falsam scientiam et sophismatum argutionculas. Et sic agant necesse est qui non sunt spirituales, et se dignos tamen ducunt qui spiritualia judicent ac doceant. Neque enim ignorant mentem non esse oculi similem, qui cætera visibilia videns, seipsam non videt. Sed intellectus ad alia quidem quæ inspicere debet, directo se movet motu, ut ait magnus Dionysius; in seipsam autem revertitur, cum sese mens respicit, quod motum reflexum idem ibidem vocat.

Hæc porro intellectus operatio melior est et magis propria, per quam supra seipsum aliquando

ταμεζον; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φερωνόμος Μακάριος ἐφεξῆς τοῖς ἀνωτέρω μικρῶν εἰρημένοις παρ' αὐτοῦ εἶπεν· Ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοῖς τοῦ πνεύματος νόμους. Ἐκεῖ, ποῦ; Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὄργανῳ· ἐν τῷ τῆς χάριτος ὄργανῳ ὅπου ὁ νοῦς καὶ οἱ λογισμοὶ πάντες τῆς ψυχῆς· ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδὴ. Ὅραξ πῶς ἀναγκαιότατον τοῖς προηρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἐπανάγειν καὶ ἐμπερικλείειν τῷ σώματι τὸν νοῦν, καὶ μάλιστα τῷ ἐν τῷ σώματι ἐνδοτάτῳ σώματι, ὃ καρδίαν ὀνομάζομεν. Εἰ δὲ καὶ [κατὰ] τὸν Γαλμαθὸν· « Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θουγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν, » πῶς ἡμεῖς αὐτὴν ἐξω πού ζητήσωμεν; Εἰ καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα κρᾶζον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· Ἀββὰ ὁ Πατήρ, » πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν αὐταῖς συνευξόμεθα τῷ Πνεύματι; Εἰ δὲ κατὰ τὴν προφητῶν καὶ ἀποστόλων Κύριον, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶ, πῶς οἷα ἐξω καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας γένοιτο· ἂν, ὁ τῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐξάγειν διὰ σπουδῆς ποιούμενος; « Καρδία ὀρθή, φησὶ ὁ Σολομών, ζητεῖ αἰσθησίν· » ἦν ὁ αὐτὸς νοεράν καὶ θεῖαν ἀλλαχού προσείρηκε· πρὸς ἦν οἱ Πατέρες πάντας προτρέπόμενοι, Νοῦς, φασὶ, νοερὸς πάντως, καὶ νοεράν αἰσθησίν περιδέβληται· ἦν ἐν ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν οὐσαν ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα. Ὅραξ ἔτι καὶ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαταστήναι τις προθυμηθῆ, καὶ τὴν ἀρετὴν προσκτήσασθαι, καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν ἀθλοῦ τὸ βραβεῖον, μᾶλλον δὲ τὸν ἀράβαθονα τοῦ κατ' ἀρετὴν βραβεῖου τὴν αἰσθησίν τὴν νοεράν, εὐρεῖν ἐντὸς τοῦ τε σώματος, καὶ ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐπαναγαγεῖν ἀνάγκη; Τὸ δ' ἐξω τὸν νοῦν οὐ τοῦ σωματικοῦ φρονήματος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ σώματος ποιεῖν, ὡς ἐκεῖ νοεραῖς θεάμασιν ἐντύχοι, τῆς Ἑλληνικῆς ἐστὶ πλάνης αὐτὸ τὸ κράτιστον, καὶ πάσης κακοδοξίας ρίζα καὶ πηγὴ· δαιμόνων εὐρημα καὶ παῖθευμα γεννητικὸν ἀνοίας, καὶ γέννημα τῆς ἀπονοίας. Διὸ καὶ οἱ λαλοῦντες ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιπνοίας, ἐξεστηκότες ἑαυτῶν εἰσι· μὴδ' αὐτὸ τοῦτο συνιέντες ὅ τι λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ, μὴ μόνον εἴσω τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν, αὐτοῦ πάλιν πέμπομεν τὸν νοῦν. Κατηγορεῖτωσαν οὐκοῦν οἱ λέγοντες μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐνόντα τῇ ψυχῇ, πῶς ἂν αὐθις εἴσω πέμποι τις τὸν νοῦν; Ἀγνοοῦσι γὰρ, ὡς εἶπεν, ὅτι ἄλλο μὲν οὐσία νοῦς, ἄλλο δὲ ἐνέργεια. Μᾶλλον δὲ εἰδότες, τοῖς ἀπατεῶσιν ἑαυτοῖς συνέταξαν ἐκόντες, διὰ τῆς ὁμονομίας σοφίζόμενοι· μὴ καταδεχόμενοι γὰρ τὴ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀπλοῦν, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἠκονημένοι, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, περιτρέπουσι τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Τοιοῦτους γὰρ δεῖ εἶναι τοὺς μὴ πνευματικοὺς· καὶ τὰ πνευματικὰ κρίνειν καὶ διδάσκειν ἀξιούοντας ἑαυτοῖς. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο λέληθεν αὐτοῖς, ὅτι οὐχ ὡς ἡ ἕψις τὰλλα μὲν ὄρα τῶν ὀρατῶν, ἑαυτὴν δὲ οὐχ ὄραξ, οὕτω καὶ ὁ νοῦς. Ἀλλ'

² Psal. xlv, 14. ³ Galat. iv, 6. ⁴ Luc. xvii, 21.

⁵ Prov. xxvii, 21.

ἐνεργαί μὲν καὶ τὰλλα ὧν ἂν θέοιτο περισκοπεῖν· ὁ φησι κατ' εὐθείαν κίνησιν τοῦ νοῦ Διονύσιος ὁ μέγας. Εἰς ἑαυτὸν δ' ἐπάνεισι, καὶ ἐνεργεῖ καθ' ἑαυτὸν, ὅταν ἑαυτὸν ὁ νοῦς ὁρᾷ. Τοῦτο δ' αὖθις κυκλικὴν εἶναι κίνησιν ὁ αὐτὸς αὐτοῦ φησιν. Αὕτη δ' ἡ τοῦ νοῦ ἐστὶν ἐνέργεια, κρείττων καὶ ἰδιαιτάτη· δι' ἧς καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν γινόμενος ἔσθ' ὅτε, τῷ Θεῷ συγγίνεται. Νοῦς γάρ, φησὶ ὁ μέγας Βασίλειος, μὴ σκεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω (ὁρᾷς ὅτι ἔξοισιν; Ἐξοίων οὖν, ἐπανόδου δεῖται. Διὸ φησιν), ἐπάνεισι πρὸς ἑαυτὸν· δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς δι' ἀπλανοῦς ἀναβαίνει τῆς ὁδοῦ. Τὴν τοιαύτην γὰρ κίνησιν τοῦ νοῦ, καὶ ὁ τῶν νοερῶν ἀπλανῆς ἐπόπτης ἐκεῖνος Διονύσιος, ἀδύνατον εἶναι φησὶ πλάνη τινὶ περιπεσεῖν. Ταύτης οὖν ἀπάγειν ὁ τῆς πλάνης πατήρ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τὸν ἀνθρώπον, καὶ πρὸς τὴν χωροῦσαν αὐτοῦ τὰς πλάνας ἄγειν, οὐδέπω καὶ τήμερον, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, εὖρε συνεργὸν διὰ χρηστολογίας ἀγωνιζόμενον ἐφελκύσασθαι πρὸς ταύτην. Νῦν δ' ὡς εἴκειν, εὖρε τοὺς συλλαμβανομένους, εἶπερ, ὡς αὐτὸς εἶπας, εἰσὶν οἱ καὶ λόγους συντιθέασιν ἐνάγοντας πρὸς ταῦτα· καὶ τοὺς πολλοὺς πείθειν ἐγχειροῦσιν, ὡς κάλλιον ἔξω κατέχειν τοῦ σώματος προσευχόμενον τὸν νοῦν, καὶ αὐτοὺς τοὺς τὸν ὑπερανθεθήκοτα, καὶ ἡσύχιον ἀσπαζομένους βίον· μηδ' ἐκεῖνο αἰδεσθέντες, ὅπερ Ἰωάννης ὁ τὴν πρὸς οὐρανὸν φέρουσαν κλίμακα διὰ λόγων τεκτηνόμενος ἡμῖν, ὀριστικῶς καὶ ἀποφαντικῶς ἐξεῖπεν, ὡς ἡσυχαστῆς ἐστίν, ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σώματι περιορίζειν σπεύδων. Ἐπιθυμῶν δὲ καὶ οἱ πνευματικοὶ πατέρες ἡμῶν ἐδίδαξαν ἡμᾶς εἰκότως. Εἰ γὰρ μὴ ἔνδον τοῦ σώματος περιορίσειε, πῶς ἂν ἐν ἑαυτῷ τὸν τὸ σῶμα ἐνημμένον, καὶ ὡς εἶδος φυσικὸν διὰ πάσης χωροῦντα τῆς μεμορφωμένης ὕλης; ἧς τὸ ἔξω καὶ διωρισμένον οὐκ ἂν ἐπιδέξαιτο οὐσίαν νοῦ, μέχρις ἂν ἐκεῖνη ζῶη, ζωῆς εἶδος κατάλληλον τῇ συναφείᾳ σπῶσα. Βλέπεις, ἀδελφε, πῶς οὐ πνευματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐξετάζουσιν, εἰσὼ τοῦ σώματος πέμπειν, ἢ κατέχειν τὸν νοῦν ἀναπέφτηνεν ἀναγκαιότατον τοὺς προσηρημένους ἑαυτῶν ὡς ἀληθῶς γενέσθαι, καὶ κατὰ τὴν ἔσω ἀνθρώπον φερονόμενος μοναχούς, τὸ δ' εἰς ἑαυτοὺς μάλιστα τοὺς εἰσαγομένους βλέπειν εἰσηγεῖσθαι, καὶ διὰ τῆς ἀναπνοῆς εἰσὼ πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, οὐκ ἀπὸ τρόπου. Τὴν γὰρ μήπω θεωρητικὸν ἑαυτοῦ, μηχαναῖς τισὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισημναίνει τὸν νοῦν, οὐκ ἀποτρέφειε τις εὐφρονῶν. Ἐπειὶ οὖν τοῖς ἄρτι πρὸς τὴν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυσασμένοις, καὶ συναγόμενος συνεχῶς ἀποπηδᾷ· δεῖ δὲ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς αὖθις τοῦτον ἐπανάγειν· λανθάνει δ' ἀγυμνάστους ὄντας δυσθεωρητότατος, καὶ ἐκινήτοτατος πάντων ὄν· διὰ τοῦτο τῇ πυκνᾷ διαχειρμένη καὶ ἐπαναγομένῃ εἰσπνοῇ προσέχειν, εἰσὶν αἱ παραινῶσι, καὶ ἐπέχειν τι μικρὸν, ὡς καὶ ἐκεῖνον συνεπίσχοιεν τηροῦντες ἐν αὐτῇ· μέχρις ἂν, σὺν Θεῷ, ἐπὶ τὸ κρείττον προΐδοντες, ἀπρόβητον πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν, καὶ ἀμιγῆ τὸν οἰκεῖον νοῦν ποιήσαντες, ὀνηθῶσιν ἀκριβῶς εἰς ἐνοειδῆ συνίλιξιν συναγαγεῖν. Τοῦτο δ' ἴδαι τις ἂν καὶ αὐτομάτως ἐπόμεινον τῇ προσοχῇ τοῦ νοῦ. Ἠρόμα γὰρ εἰσαπέειπε καὶ

A elevatus, cum Deo conjungitur. « Na. aque, ut ait magnus Basilius, intellectus ad exteriora dispersus, a se, ut vides, exit. Egressus igitur reditu indiget. Ideo, inquit, revertitur ad semetipsum, et per se ad Deum ascendit quasi via non erratica. » Hunc enim mentis motum non posse ulli incidere errori, dicit ille adhuc non erroneus spiritualium speculator Dionysius. Ab illa igitur via homineam divertere pater erroris semper capiens, et inducere in viam erroribus suis intricatam, nunquam hactenus, quantum nos scimus, cooperatorem invenerat pulchris sermonibus conantem in illam attrahere. Nunc vero adjutores reperit, cum, ut ipse dixisti, sint qui componunt sermones ad hoc ducentes, et multitudini persuadere moliantur melius esse extra

B corpus mentem in oratione contineri ab his etiam qui egregiam et quietam amplexi sunt vitam, neque hanc verentur definitionem ac demonstrationem Joannis illius qui scalam ad caelum ferentem sermonibus fabricatus est! « Quietus, ait, ille est qui incorporeum in corporeo includere studeat. Cui consona spirituales nostri Patres merito nos docuerunt. Nam si non intus corporis, quomodo in nobis includeremus intellectum corpore indutum et velut formam naturalem toti infusum informata materia? a qua quidquid esset extraneum ac separatum, non reciperet substantiam intellectus, quandiu illa vivit, vitae genus conjunctioni conformae ducens.

C Vides, frater, non spiritualiter modo, sed et humane indagantibus valde necessarium patere, ut illi intra corpus ducant ac teneant mentem, qui volunt vere sui esse et digni secundum hominem interiorem monachi. Hortari autem, praecipue elementarios, ut in semet inspiciant et per respirationem intro mittant intellectum, non est incongruens. Eam enim qui nondum sibi attendit, ab animo ad se quibusdam artibus reducendo quis bene sanus averteret? Quia igitur certamen illud nuper ingressis, mens vel recollecta jugiter exsilit, et jugiter est revocanda, et nondum bene exercitos fallit utpote difficillima visu et mobilissima omnium, ideo nonnulli eos hortantur ut a crebro emissa et reducta respiratione caveant, eamque

D suspendant paulisper, ad mentem cum ea retinendam, donec, adjuvante Deo, in melius progressi, jam non ad circumstantia discedentem, sed puram prorsus factam mentem suam possint perfecte in unum globum conferre. Id autem, ut videre est, ultro sequitur attentionem mentis. Nam leniter intrat et exit hic spiritus, in omni studiosa meditatione, et imprimis apud fontes corporis et animi quietudine. Hi enim spirituali gaudentes sabbatismo, et ab omnibus suis actibus, quantum possunt, cessantes, suspendunt omnia facultatum animae opera quibus ille exitus et varia cognoscit, ac cunctas sensuum perceptiones, atque universam prorsus corporis operationem quae penes nos est, eam vero quae non omnino a nobis pendet, ut re-